

Тұрғынбаева Б.А.^{1*}, Оракова А.Ш.¹, Корнилова Т.Б.¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

ҮЗДІКСІЗ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАРЫН ҚҰРАСТЫРУДЫҢ КЕЙБІР ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Қазақстанның әлемдік экономикаға интеграциялануы еліміздің дамыған елдердің қатарына ілгерілеуі әлемде болып жатқан түбегейлі өзгерістерге жедел ден қою қажеттілігін тудыртып отыр. Бұл ретте білім беру жүйесі, оның ішінде педагогикалық мамандарды даярлау үрдісінің жаңарып жаңғыруы өзекті мәселе қатарына жатады. Мәселені шешудің тиімді жолы білім беру бағдарламаларының мазмұнын қайта қарау, білім сатыларындағы педагогикалық үрдістің барлық бағыттарында сабақтастықты сақтау, дидактикалық тұрғыдағы жаңашылдықтарды енгізумен байланысты.

Бұл мақалада еліміздің барлық сала бойынша дамуының жаңа жағдайларына байланысты үздіксіз білім беру жүйесінде педагогикалық мамандарды даярлау мәселесі қарастырылады. Үздіксіз білім беруге қатысты ой пікірлер келтіріліп, авторлық тұжырымдалар жасалады. Елімізгі педагогикалық мамандар даярлайтын жоғары оқу орындары білім беру бағдарламаларына талдаулар нәтижесі беріліп, түйткілді мәселелер топтастырылады. Білімнің үздіксіздігі жағдайында жүйенің әрбір сатысындағы білім беру бағдарламаларын (БББ) құрастырудағы сабақтастық ұстанымына назар аударылып, бағдарлама құрастыруға бағатталған неізгі мәселелер басшылыққа алуға болатын үлгісі ұсынылады.

Аталмыш мақала Б.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы тарапынан 2021-2023 жж. жүзеге асырылатын OR 11465474 «Білім және ғылым жүйесін дамытудың ғылыми негіздері» зерттеуді бағдарламалық мақсатты қаржыландыру аясында дайындалған. Авторлар тобы осы мақаланы жариялауда көрсеткен қолдауы үшін Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігіне алғыс айтады.

Түйін сөздер: үздіксіз білім беру; үздіксіз педагогикалық білім, білім беру бағдарламалары; ұстаным, сабақтастық.

Турғунбаева Б.А.^{*1} Оракова А.Ш.¹, Т.Б.Корнилова¹

¹ Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Алматы, Казахстан

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ СОСТАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ В СИСТЕМЕ НЕПРЕРЫВНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Интеграция Казахстана в мировую экономику требует скорейшего реагирования на происходящие в мире кардинальные изменения на пути продвижения страны в число развитых стран. В связи с этим актуальным вопросом является обновление и модернизация системы образования, в том числе процесса подготовки педагогических кадров.

В данной статье рассматривается проблема подготовки педагогических кадров в системе непрерывного образования в связи с новыми условиями развития страны. Приводятся определения, касающиеся непрерывного образования, представлены авторские выводы.

Приведены результаты анализа образовательных программ высших учебных заведений, подготовленных педагогами нашей страны, и сгруппированы актуальные вопросы.

В условиях непрерывности образования предлагается образец, которым можно руководствоваться при составлении образовательных программ (ОПОП) на каждой ступени системы.

Данная статья подготовлена Национальной академией образования им. И. Алтынсарина в 2021-2023 гг. осуществляемая OR 11465474 «научные основы развития системы образования и науки» подготовлена в рамках программного целевого финансирования исследования. Коллектив авторов благодарит Министерство образования и науки Республики Казахстан за поддержку в публикации данной статьи.

Ключевые слова: непрерывное образование; непрерывное педагогическое образование образовательные программы; позиция, преемственность.

Turgunbaeva B.^{1} Orakova A.¹, Kornilova T.¹*

*¹Abay Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan*

FEATURES OF DRAWING UP EDUCATIONAL PROGRAMS IN THE SYSTEM OF CONTINUOUS PEDAGOGICAL EDUCATION

Abstract

The integration of Kazakhstan into the world economy, the country's progress among the developed countries, creates the need to respond quickly to fundamental changes taking place in the world. In this article, the issue of training teachers in the system of continuing education in connection with the new conditions of development of the country in all areas is considered. Opinions on continuing education are given and author's conclusions are drawn. The results of the analysis of educational programs of higher educational institutions that train teachers in the country are given, and problematic issues are grouped. In the context of continuity of education, attention is paid to the principle of continuity in the development of educational programs (OP) at each stage of the system, and a model is proposed in which you can be guided by the main issues of the development of the program.

This article was prepared within the programme trust fund study OR 11465474 «Scientific foundations of modernization of the education system and science» (2021-2023, National Academy of Education named after Y. Altynsarin). The author team thanks the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan for the opportunity to publish this paper.

Keywords: continuous education; continuing pedagogical education; educational programs; position; continuity.

Кіріспе. Қазіргі кездегі білім беру сапасы педагогикалық қызметкерлердің кәсібилік деңгейімен тікелей байланысты. Педагогтің кәсіби құзыреттілігі, өз кезегінде, білім алушылардың дамуы мен табыстылығына әсер ететіндігі даусыз. Педагогикалық білім берудің сабақтастығы жағдайында жүзеге асырылатын педагогтердің үздіксіз кәсіби дамуы білім беру сапасының айқындаушы факторы болып табылады. Бұл ретте үздіксіз педагогикалық білім беруге деген сұраныс артып, оны жаңғыртып, болашақ педагогтың маман ретіндегі және тұлғалық өсуінің негізі ретінде қарастырудың өзектілігі артады. Себебі қоғамға өмір бойы оқуға дайын, өзінің атқаратын қызмет саласында өзін-өзі дамытуға қабілетті және қызметін өзгертуге дайын, тез өзгертін жағдайлар мен міндеттерге жылдам және сәтті бейімделе алатын мамандар қажет. Осыған байланысты педагогтердің өздері де, білім беру ұйымдарының басшылары да үздіксіз кәсіби даму процестерін басқаруға сұранысқа ие.

Білім беруді реформалау үшін мамандарды даярлаудың көп деңгейлі жүйесіндегі байланыс қағидаттарын жаңартудың маңызы зор. Олай дейтініміз жаңарып жаңғырған мұндай жүйе адамның тұтас дамуына, жеке адамның қоғамдағы кәсіби және әлеуметтік бейімделуіне жағдайлар мен мүмкіндіктер жасауға бағытталған. Бұл мәселеге білімнің үздіксіздігі тұрғысынан қарап, оның әрбір деңгейінің мақсат міндеттеріне сай білім беру бағдаламаларын құрастыру қазіргі педагогика ғылымы мен тәжірибесінің негізгі міндеттерінен саналады.

Үздіксіз (өмір бойы) оқуға деген ұмтылыс көптеген ғасырлар бұрын пайда болғандығын жаңа білім алу қажеттілігі туралы ойдың Киелі кітапта, Құранда, ежелгі философтар Конфуций, Соқрат, Аристотель, Платон, т.б. еңбектерінде көрініс беретіндігі дәлелдейді. Халық жадында сақталған фольклор шығармалары, аңыздарда, мақал-мәтелдерде жазылған қоршаған әлем жайлы білімдердің ұрпақтан ұрпаққа таралуы да танымның сабақтастығы пен үздіксіздігінің дәлелі.

Қазіргі кездегі «Өмір бойы білім» ұстанымын білімнің үздіксіздігі идеясының заңды жалғасы деуге болады. Бұл идеяның философиялық мәні адам өмірінің объективті өзгергіштігі және қажеттілігінен

туындап жатқан, өмірдің болып жатқан өзгерістеріне сәйкес бейімделуде жатыр. Римдік саяси қайраткер және философ Сенеканың «ғасыр өмір сүрсең, ғасыр үйрен» - деген тұжырымында осы жаңа заманның талаптарына сай жаңа білік дағдыларды меңгеруден туындайтын тұлғаның мақсатты әрекеті жайындағы ой жатқандығы ақиқат.

Әр елдерде және әрқандай хронологиялық кезеңдерде «үздіксіз білім беру» ұғымы әр түрлі терминдермен белгіленіп келді. ЮНЕСКО ақпараты бойынша, бұл ұғымға қатысты 20-ға жуық терминдер қолданылады екен. Олардың ішінде *жалғастырмалы білім* (continuing education), қайтадан бастап білім алу (recurrent education), ары қарай білім алу (further education), диплом алғаннан кейінгі білім (postgraduate education), компенсаторлы білім (remedial) және тағы басқалары. АҚШ-та негізінен «ғұмыр бойғы білім», Англияда «өмір бойы жалғасатын білім», Швецияда «қайта басталған білім» деп аталатын болса, Францияда қолданылатын бұл ұғымның эквиваленті – «перманенттік білім» [1].

Адамның өмірі бойы жалғасатын білім идеясы негізінен XX ғасырда көтерілген мәселе болғанымен, оның шығу тегі ежелгі философтар Конфуций, Сократ, Аристотель, Платон, Сенеканың еңбектерінен бастау алады. Халық жадында сақталған фольклор шығармалары, аңыздарда, мақал-мәтелдерде жазылған қоршаған әлем жайлы білімдердің ұрпақтан ұрпаққа таралуы да танымының сабақтастығы пен үздіксіздігінің дәлелі деуге болады.

XX ғасырдың 1970-жылдарының ортасынан бастап үздіксіз білім беру идеясы көптеген елдерде қолдау тауып, білім беру реформаларының негізіне және Р.Дава, Х.Гуммель, Ф.Кумбс және басқа да ғалымдар еңбектерінің түйінді ойына айналды. Дегенмен әр ел үздіксіз білім беру идеясын өз жағдайында енгізді. Мысалы, АҚШ-та бұл білім беру іс-әрекетінің қолданыстағы тәжірибесін басшылыққа алып, Ашық университеттердің, қосымша білімнің және тұтынушы тарапынан білім беру қызметтерінің бір немесе басқа түрін еркін таңдау тәжірибелерінің жинақталған түрі ретінде ұсынылды. 80-жылдары бұл мемлекетте үздіксіз білім беру мәселесінің теориялық астарларын ашуға қадамдар жасалды. Өмір бойы білім жинаудың (LLL) пайдалылығы ресми түрде танылып, ересектерге арналған білім беру мекемелерінің түрлері кеңінен ашыла бастады [2].

1996 жылды Еуропа Кеңесі мен Еуропалық Парламент Еуропадағы LLL жылы деп жариялады және экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭБДҰ), ЮНЕСКО мен Еуропа Кеңесінің құжаттарында «мерзімді білім беру», «тұрақты білім беру», «ересектерге арналған білім беру» түрінде көрініс тапты. [3].

Білім беру жүйесі деңгейлерінің өзара іс-қимылы жеке адамның мүдделерін ескеретін және қоғамның басым әлеуметтік-экономикалық міндеттерін шешуге бағдарланған жоғары сапалы білім алуды қамтамасыз етеді. Үздіксіз білім беру – бұл қоғамдық қажеттіліктер мен жеке адамның талап-тілектерін ескере отырып, оларға жалпы білім беріп, кәсіби даярлаудың мүмкіндіктерін қамтамасыздандыратын мемлекеттік және қоғамдық мекемелердің өзара әрекеттескен жүйесі болып табылады. Сондықтан үздіксіз білім беру – бұл адамның өмір сүру тәсілі, кез келген тұлғаның үздіксіз білім алуы бүкіл өмір сүруі барысындағы талпыныстары, ымен, қажеттіліктері мен қызығушылықтарын жүзеге асырады.

Мұндай өзара әрекеттесудің негізі ЮНЕСКО ұсынған үздіксіз білім беру тұжырымдамасында төмендегіше сипатталады: үздіксіз білім беру – бұл өмірдің алғашқы жылдарынан басталатын, өмір бойы жалғасатын және формальды білім деп аталатын шеңберден тыс білім берудің формалары мен түрлерін және барлық деңгейлерін қамтитын процесс. Ол кезкелген жастағы адамдарға арналған және қоғамның ұсынып отырған білім беру әлеуетін, адамның жан-жақты дамуына ықпал ететін мүмкін жағдайларды пайдалануды мақсат етеді [4].

Демек, *үздіксіз білім беру жүйесі* мемлекеттік-қоғамдық оқу орындары желісінде өздігінен білім алу үдерісінде адамдарға жалпы және кәсіби білім берудің, мәдени-эстетикалық қарым-қатынасқа тәрбиелеудің, олардың әлеуметтік тұрғыда жетілуін, мәдени болмысын дамытып, жетілдіру жолдарының, құралдарының, тәсілдері мен түрлерінің біртұтас жиынтығы немесе педагогикалық жүйесі ретінде қарастырылады.

Бұл сипаттамада үздіксіз білім беру жүйесі тұлғаның өмір бойы әртүрлі білім мекемелерінде оқу мүмкіндігін қамтамасыз ететін және оған білімін өздігімен тиімді ұштастыруға мүмкіндік беретін білім беру жүйесін құрудың аса маңызды әлеуметтік-педагогикалық ұстанымы ретінде көрініс табады. Осыған орай қазіргі кезеңдегі үздіксіз білім берудің басты идеясы – тұлғаның өз өмірінде әрекет субъектісі ретіндегі тұрақты дамуы болып табылады деген ойымызды білдіреміз. Бұдан шығатын қорытынды үздіксіз білім алу ерте шақтан басталып, одан кейінгі өміріндегі адамның іс әрекеттерінің негізгі түрі болып табылады. Қоғамның әр мүшесі білімді ұдайы толықтырып отыру процесін саналы түрде қабылдап, жүзеге асыруы бүгінгі күнде «оқу - өмір сүру үшін қажет» деген ұстанымның өзектілігін көрсетеді.

Үздіксіз білім беру жүйесі - жас ерекшеліктері мен мәртебесіне қарамастан кез-келген адам үшін ашық, бүкіл өмір бойы адаммен бірге жүретін, оның әр уақытта да дамуына ықпал ететін, білім алудың тоқтаусыз үдерісіне шақырып тұратын, қажет болған жағдайда – өзгеріп тұратын жағдайларға жаңаша дайындық беретін, өздігінен білім алуды ұдайы ынталандырып отыратын түрлерін құруды көздейді [5]. Үздіксіз білім беру формальді, формальді емес және информальді құрамаларынан түзіледі. *Формальді* немесе ресми білім мемлекет пен қоғам тарапынан реттеледі, білім мазмұны бекітілген стандартқа сәйкес құрылады, оның негізінде күтілетін нәтижелер айқындалған бағдарламалар негізінде жүзеге асырылады. Білім алудың бұл түрі – оқу орындарында белгілі бір мерзімге даярланған бағдарлама бойынша жүргізіліп, оны аяқтағаннан кейін мемлекеттік сынақтарды табысты тапсыру қорытындысы бойынша заңнамада белгіленген мемлекеттік үлгідегі тиісті құжатты алып шығумен аяқталады. Формальді білім алудың белгілі сатысын бітіруші түлек әрі қарай оқуын жалғастыруға, еңбек етуге, лауазымды қызмет атқаруға құқылы.

Формальды емес білім адамның өмірінің кезеңдерінде пайда болған жаңа қосымша білімге қажеттілікті рді қанағаттандыруды қамтамасыз етеді. Бұл жағдайда білім алушы арнайы стандарт-талмаған, дегенмен өз сұранысына сай белгілі бір талаптар бойынша құрастырылған мазмұнды игереді. Сондықтан формальді емес білім беру мекемелері оқыту мазмұнын сұранысқа сай өзгерте, жаңаларын жасай, технологияларды таңдау мүмкіндіктерін толық пайдалана алады. Білім алуда оқытудың басқа да түрлерінде сияқты дәрістер, семинарлар, басқа да формалар негізінде білім мен тәжірибе жинақтап, аяқтағаны туралы құжат (сертификат) алады. Дегенмен бұл құжат оқу орынына түсуге құқық бермейді. Формальды және формальді емес білім беру бағдарламаларының өзара кірігуі мен үйлестірілуі үздіксіз педагогикалық білімнің нәтижелілігін қамтамасыз етеді.

Информальді білім яғни кез-келген формада тыс, «кіріктірілген» оқыту деп түсініледі. Оны қарым-қатынас арқылы, бұқаралық ақпарат құралдарының, білім беру акцияларының әсерінен, кітап оқу кезінде, өз немесе басқалардың тәжірибесін түсіну кезінде алуға болады. Бұл ақпараттық білім беру деп те аталады, өйткені оның нәтижелері бойынша құжат берілмейді, басқа ресми білім беру салаларында мойындала бермейді. Бұл тек кәсіби құрылған білім беру практикасына сәйкес келеді.

Материалдар мен әдістер. Қазіргі уақытта үздіксіз білімге қатысты түрлі анықтамалар қолданыста бар екендігі мәлім. Мысалы ресей педагогикалық энциклопедиясында «үздіксіз білім беру» философиялық және педагогикалық тұжырымдама деп түсіндіріледі де сәйкесінше ол адамның бүкіл өмірін қамтитын үрдіс, адамның әлеуметтік-мәдени тәжірибені үздіксіз мақсатты түрде игеруі, білім беруді ұйымдастыру принципі, білім саясаты ретінде қарастырылады [6]. Бұл пікірмен толық келісе отырып, өз тарапымыздан үздіксіз білімнің қай формасы болсын білімгердің тұлғалық, кәсіби дамуын қамтамасыз етеді, өмірлік мәселелерін тиімді шешуге ықпал етеді деген тұжырым жасаймыз.

Соңғы жылдары психология, педагогика ғылымдары саласында жарық көрген еңбектерге жасалған талдау үздіксіз кәсіби педагогикалық білім беру жүйесін құрудың теориялық-әдіснамалық және тұжырымдамалық негіздерінің белгілі бір қоры бар екендігін көрсетеді. Атап айтсақ, Б.С. Гершунский, А.В. Даринский және басқалар орта және жоғары кәсіби-педагогикалық білім беру жүйесін жетілдірудің теориясы мен практикасын Т.С. Садықов, Г.К. Ахметова және т.б. үздіксіз педагогикалық білім беру мәселесінің теориялық және әдіснамалық аспектілерін зерделеді, әр елдердегі үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесінің даму жолдарын Н.Д. Никандров, А.К. Құсайынов және т.б. салыстырмалы түрде жан-жақты қарастырғанын көреміз.

Ғалым П.Н. Гапонюктің пікірінше, білім берудің үздіксіздігі және жаһандылық бүгінгі таңда өмір бойы білімнің маңызды әлеуметтік институты болып табылады, оның сапасына мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігі мен бәсекеге қабілеттілігі тәуелді [7]. Бұл келтірілген тұжырымдар біз қарастырып отырған мәселе үшін маңызы жоғары деген пікірімізді білдіреміз.

О.В. Зайцева болса, үздіксіз білімнің үш негізгі бағытын: өмір бойы білім беру, ересектерге білім беру және үздіксіз кәсіптік білім беру деп анықтай келе, оны – бұл жеке тұлғаны тұтас қалыптастыру, оның шығармашылық әлеуетін үдемелі байыту, қабілеттерін үнемі дамыту процесі болып табылатын жаңа әрекет тәсілі ретінде сипаттайды [8].

Қазақстандық К.Т. Арынов, Т.С. Көшерев, С.Н. Лактионованың пікірлерінше, үздіксіз білім берудің басты ерекшелігі қолданылатын оқыту түрлерінің сан алуандығы мен икемділігі, ізгілендірілуі мен демократиялануы, жекелендіруі болып табылады. Үздіксіз оқытудың маңызды нәтижесі – тұлғаның келешекке ұмтылуы, алған кәсіби білімдерін пайдалана отырып жоғары біліктілікпен қоғамның даму мәселесін шешуі; қайта дайындалып, келесі күрделі де беделді маманға айналуы саналады [9]. Жоғарыдағы ғалымдар пікірімен келісе отырып, өз тарапымыздан бұл жүйенің қызметін пайдаланған білімгерлер

қоғамның белсенді, шығармашыл, өз кәсіби деңгейін әрі қарай дербес дамытуға даяр мамандар болып қалыптасуларына мүмкіндіктері зор деп тұжырымдаймыз.

Адамның қажеттіліктеріне сай тұрақты білім алу, даму жағдайында болып, табыстылыққа қол жеткізуі аталған үш бағыттың үйлесімділігінде, байланыстылығы мен бірін-бірі жалғастыра алу әлеуетінде. Олай болса, үздіксіз білім беру жүйесінде білім беру бағдарламаларын жобалаудың жауапкершілігі зор деген болар едік.

Қазақстанда білім беру саласындағы қолданыстағы заңнамаға сәйкес білім беру саласындағы мемлекеттік саясат қағидаттарының бірі - білім берудің бір деңгейінен екіншісіне ауысуды білдіретін және оқыту нәтижелерін сақтау, дәйекті өзгерту және тану арқылы көрінетін «деңгейлерінің сабақтастығын қамтамасыз ететін білім беру үрдісінің үздіксіздігі» болып табылады.

Сонымен қатар, бағдарламаларды әзірлеушілер білім туралы Заң мен білім берудің барлық деңгейлеріндегі мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын (МЖМБС) басшылыққа алады. Қазақстанда білім беру бағдарламасы бойынша білім бакалавры, педагогика ғылымдарының магистрі /білім беру бағдарламасы бойынша білім магистрі, философия докторы (PhD)/білім беру бағдарламасы дәрежелерін бере отырып, педагогикалық білім берудің классикалық дәйекті жүйесі жұмыс жасайды.

Зерттеу нәтижелері және оларды талдау. Білім беру саласында Еуропалық Одақ «ЕО өмір бойы білім алу туралы Меморандум» («A memorandum of Lifelong Learning») қабылдады. Бұл құжатта LLL білімге негізделген экономика мен қоғамға табысты көшуді қамтамасыз ету шарты ретінде қарастырылады [10].

Қазақстанда білім беру саласындағы қолданыстағы заңнамаға сәйкес білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың қағидаттарының бірі «білім беру процесінің сабақтастығы, оның деңгейлерінің сабақтастығын қамтамасыз ету» болып табылады, бұл білім берудің бір деңгейінен екінші деңгейіне өтуге жүйелі түрде көшуді білдіреді және оқу нәтижелерін сақтау, дәйекті өзгерту және мойындау арқылы көрінеді [11].

Үздіксіз білім беру (LLL - lifelong learning) білім беру жүйесінің бірлігі мен тұтастығымен, өзін-өзі тәрбиелеу үшін жағдай жасаумен және тұлғаның барлық үшінші тарап дамуы үшін жағдай жасаумен, азаматтарға білім алу құқығын іске асыруға кепілдік беретін әртүрлі сатылар мен деңгейлердегі сабақтас, келісілген, сараланған білім беру бағдарламаларының жиынтығымен қамтамасыз етілетін өмір бойы білім беру деп түсініледі және жалпы білім беру және кәсіптік даярлау, қайта даярлау, өмір бойы біліктілігін арттыру мүмкіндігін ұсынады [12].

Үздіксіз педагогикалық білім – бұл мұғалімнің кәсіби - тұлғалық дамуының толассыздығын қамтамасыз ететін: арнайы педагогикалық даярлық пен біліктілікті арттырудың барлық сатыларының сабақтастығы; формальды және формальды емес өз бетінше білім алудың бірлігі және өзгермелі өмір жағдайында педагогикалық білімді жаңғыртып отыру. Еліміздегі білімді дамытуға қатысты мемлекеттік құжаттарда бұл мәселе тұрақты қарастылып келеді. Атап айтсақ, «Білімді дамытудың 2025 жылдарға дейінгі тұжырымдамасы» [13], «Атамекен» Қазақстан Республикасы Ұлттық Кәсіпкерлер палатасы Басқарма Төрағасының 2017 жылғы 8 маусымдағы № 133 бұйрығына қосымша «Педагог» кәсіби стандарты [14]; «Өмір бойы оқыту (үздіксіз білім беру)» Тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 8 шілдедегі № 471 қаулысы [11]. Қазақстан республикасы «Педагог мәртебесі» туралы Заңы [15], т.б. педагогикалық мамандарды даярлаудың көпсатылы моделі насихатталады.

Ғылыми әдебиеттерге жүргізілген талдау бағдарламаларды іске асырудың тиімділігін бағалау тәжірибесі келесі елдерде: Австралия, Франция, Оңтүстік Корея, Канада, АҚШ-та ең табысты екенін көрсетті. Атап айтқанда, бұл мемлекеттерде бағдарламаларды іске асырудың тиімділігін бағалаудың бірыңғай тәсілі мен әдістемесі жоқ, сондай-ақ бағдарламаларды бағалаудың екі түрі қолданылады: бағдарламалардың нәтижелілігін мониторингтеу және іс жүзінде бағдарламаларды бағалаудың өзі.

Зерттеу бойынша қыркүйек айында тұрған міндеттерді шешу барысында үздіксіз педагогикалық білім берудің шет елдік тәжірибесі зерделенді. Олардың кейбіріне тоқталсақ.

Канадада педагогикалық кадрларды даярлау моделі тиімді жүйелердің бірі болып табылады, бұл ретте: *педагогикалық білім берудің үздіксіз сипаты* (кәсіптік бағдарлау және кәсіпке дейінгі даярлау жүйесі, базалық педагогикалық білім беру, кәсіптік педагогикалық қызметтегі бейімделу кезеңі, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру); *педагогикалық қызметті сертификаттау және лицензиялау* (педагогикалық қызметке рұқсат алу және рұқсат алу); *педагогикалық мамандық алуға үміткерлерге қойылатын талаптардың жоғары деңгейі* (кәсіби іріктеу және университеттің педагогикалық факультетіне түсу үшін ұсыныс); *жаңадан бастаған педагогтарды педагогикалық қолдау* (жас оқытушыларды кәсіби

бейімдеудің барлық сатыларында оларға жетекшілік ететін кәсіби инфрақұрылымның болуы); педагогтердің біліктілігін міндетті түрде арттыру заңнамамен бекітілген және мемлекеттің бақылауында болуы негізгі тәсілдер қатарына жатады.

Сингапурда педагогтарды даярлау қағидаттары ретінде: оқытудың практикаға бағытталған бағыттылығы (мектеп педагогті даярлау үшін үздік білім беру практикаларының орталығы және инновациялық алаң болып табылады); мұғалім мамандығын алуға үміткерлерге қойылатын бастапқы талаптардың жоғары деңгейі (педагогтер үздік білім алушылар болады); педагогикалық білім беруді университеттендіру (педагогтің мансаптық өсуінің беделі мен мүмкіндігі педагогтің кәсіби даму сатысына және сатысына байланысты болады) жүзеге асырылады. Педагогикалық кадрларды даярлауда Сингапурдағы ұлттық білім беру университеті жоғары білікті педагогтарды даярлау саласындағы монополист болып табылатынын атап өтуге болады. Бұл мемлекеттегі ұлттық білім беру университетінде педагогтарды даярлау модульдік оқыту жүйесі негізінде жүзеге асырылады.

Финляндияда ең құрметті және сұранысқа ие мамандықтардың бірі болып табылатын педагогтар дәстүрлі түрде университеттердің педагогикалық бөлімдерінде даярланады. Үміткерлер іріктеудің бірнеше кезеңдерінен өтеді. Алдымен болашақ мұғалімдермен әңгімелесуден өтеді, ең жоғары көрсеткіштері бар үміткерлердің келесі раундта коммуникативті дағдылары, оқуға дайындығы, академиялық қабілеттері, мұғалімдердің жұмысына ынтасы тексеріледі, үшінші раундта жұмыс берушімен сұхбаттан өтіп, оның кәсіби қызметке жарамдылығы, қарым-қатынас дағдылары, эмоционалды жауаптылық, икемділік және т.б. тексеріледі. Үш деңгейлі тексеруден өткен түлектерге де мұғалімнің тұрақты жұмысына кепілдік берілмейді себебі алдымен жарты жылдық сынақ мерзімінен өту керек. Осыдан кейін-сағаттық жұмысқа рұқсат беріледі.

Университеттердегі оқу бағдарламаларының 67 пайызы теория және 33 пайызы практикадан құралады, және әрбір 3 жылда уақыт сұраныстарын, жұмыс берушілердің, түлектердің және оқытушылардың пікірлерін ескере отырып жаңартылып отырылады. Университетте оқудың басты мақсаты - студентті өз бетінше зерттеуге үйрету. Оқу ғылыми жұмыстың практикамен тығыз байланыста жүреді. Бұл финдік жалпы білім беретін мектеп үшін мұғалімдерді даярлау жүйесінің мықты тұсы.

Ресейдің педагог мамандарын даярлау және үздіксіз білім беру жүйесі жалпы білім беру жүйесінің бөлігі болып саналады. Білімнің үздіксіздігі сонымен қатар қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру мекемелері мен өзге де ұйымдардың, қоғамдық және мемлекеттік-қоғамдық бірлестіктердің (қауымдастықтар мен одақтардың) ғылыми және әдістемелік мекемелердің қызметтері арқылы жүзеге асады. Осы тұста қазақстандық педагогтарды даярлау және үздіксіз білім беру жүйесінің тәжірибесі осы мемлекеттегі жағдаймен ұқсас екендігін айта кеткен жөн.

Бұл ретте білім беруді реформалау үшін мамандарды даярлаудың көп деңгейлі жүйесіндегі байланыс қағидаттарын жаңартудың маңызы зор. Олай дейтініміз жаңарып жаңғырған мұндай жүйе адамның тұтас дамуына, жеке адамның қоғамдағы кәсіби және әлеуметтік бейімделуіне жағдайлар мен мүмкіндіктер жасауға бағытталған. Бұл мәселеге білімнің үздіксіздігі тұрғысынан қарап, оның әрбір деңгейінің мақсат міндеттеріне сай білім беру бағдаламаларын құрастыру қазіргі педагогика ғылымы мен тәжірибесінің негізгі міндеттерінен саналады.

Елімізде формалды білім беру «мектеп – колледж – ЖОО» циклі шеңберіндегі білім мазмұны, атап айтқанда, жалпы білім беретін пәндер мазмұнының интеграциясын айқындау, сондай-ақ оқу-тәрбие процесін толассыз стандарттау, жоспарлау және ұйымдастыру арқылы жүзеге асырылады. Педагог мамандарын даярлаумен республикамыздың 30-ға жуық орта арнаулы және 70-ке жуық жоғары оқу орыны айналысады.

Кәсіптік білім беру үздіксіз білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі ретінде жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайда талап етіліп отырған қоғам үшін кадрлық әлеует даярлаумен айналысады. Зерттеушілер болашақ мамандарды «кәсіби даярлау» ұғымының мәнін қарастыра, «кәсіби даярлық» ұғымын анықтай отырып, оның «үрдіс», «нәтиже», «мамандық», негізгі сияқты негізгі элементтерін бөліп қарайды (Хмель Н.Д); белгілі бір мамандық бойынша айқындалған білім, және құзыреттерді игерумен қатар жүретін тұлғаның кәсіби қалыптасуы мен дамуы үрдісі мен нәтижесі (В.И. Блинов т.б.) деген ұйғарымдар жасайды.

Білім беру - қоғамның шақырғыларына сәйкес динамикалық жүйе болғандықтан өзгерістер мен жаңартулар болып тұратын сала. Бұл ретте педагогикалық мамандарды даярлайтын оқу орындары да оқу бағдарламаларын қайта қарап, еңбек нарығының сұраныстарын сай жаңартып отыруы уақыт талабы.

Бұл ретте білім беру бағдарламаларын жаңару мен жаңғырту талаптарына сай құрастырудың және жүзеге асырудың мәні зор. Білім беру бағдарламасы (Education) Standard) - білім беру процесін іске

асырудың талаптары мен шарттарын қамтитын, белгілі бір тарихи уақыт кезеңінде қоғам үшін қажетті білім берудің эталондық деңгейін айқындайтын құжат болып саналады. Негізгі білім беру бағдарламалары оқыту мазмұнының міндетті минимумын, білім алушылардың оқу жүктемесінің тиісті көлемін, түлектердің дайындық деңгейіне қойылатын талаптарды, білімді бағалау ережелері мен нәтижесін шығаруды белгілейді.

Үздіксіз білім беру жүйесінің барлық сатылары үшін оқытудың мақсат - міндеттеріне сай білім бағдарламалары даярланады. Жоғары оқу орыны білім беру бағдарламалары даярланатын мамандардың кәсіби стандарттарының және халықаралық стандарттардың талаптары үдесінен шығуды қарастырады. Оқу бағдарламаларын құрастыруда жоғары білім берудің сапасын арттыру, оқытуды қолайлы ету, оқытудың студентке бағдарлануы сияқты мақсаттар басшылыққа алынады. Қазіргі заманғы халықаралық тәсілдер контекстінде және кәсіптік білім беру стандарттары жүйесінің интеграциясын ескере отырып, оқыту нәтижелерін анықтау міндеті бірінші орынға шығады, өйткені білім беру процесінің мазмұнын қалыптастыру, оның барысы мен нәтижесін бағалау бойынша барлық жасалатын жұмыс оның шешіміне байланысты.

Зерттеу барысында еліміздің педагогикалық мамандар даярлайтын 4 жоғары оқу орыны және 2 бастауыш мектеп мамандарын даярлайтын педагогикалық колледждің БББ зерделенді. Біздің елімізде мамандар даярлаудың бағдарламаларын құрастыруға қойылатын талаптар жүйесі нақтыланған. Соған сәйкес әр оқу орыны бұл құжатты дайындау үшін мамандықтың қызмет түрлері ескерілген өзін-дік, яғни сол білім беру ұйымының Ережелері мен нұсқаулықтарын бекітеді. Білім беру бағдарламаларының құрылымы республика оқу орындарында біртектес, оларда білім беру саласының коды, бағдарламаның негіздемесі, біліктіліктер мен қызметтер тізбесі, берілетін дәреже (бакалавр, магистр т.б.) туралы ақпараттар, сондай-ақ білім беру бағдарламасын бітіруші айналыса алатын қызметтердің атауы, кәсіби қызмет түрлері, оқыту нәтижелері сипатталады. Жалпы нәтижелер немесе құзыреттіліктер оқытылатын пәндер бойынша белгіленген оқыту нәтижелерінен алынады. Білім мазмұны жалпы білім беретін пәндер циклі бойынша міндетті, оқу орыны компоненті мен таңдау пәндері компоненттерінен тұрады және модульдерге біріктіріледі. Білім беру бағдарламалары отандық, шет елдік мамандар және жұмыс берушілер мен мамандықты бітіріп кеткен түлектер сараптауынан өтеді.

Қарастырылған білім бағдарламаларының мазмұны негізінен ХХІ ғасырдың болашақ бастауыш мектептің заманауи мұғаліміне қойылып отырған талаптардың үдесінен шығу ойластырылған деп айта аламыз. Жаңа заман мұғалімі белгілі бір білімнің тасымалдаушысы емес, білім беру мен жас ұрпақты тәрбиелеудің озық әдістері мен технологияларын меңгерген, оқыту үрдісінде цифрлық платформаларды шебер қолдана білетін, адами қасиеттері жоғары, ізгіліктің үлгісі бола алатын, үнемі ізденіс пен тұрақты тұлғалық және кәсіби даму сапалары қалыптасқан тұлға болуы тиіс. Ол шәкірттерінің қоғам дамуының қазіргідей беталыстары шағында өз бетінше білім алу, таным процесінің субъектісі болу, шығармашыл, ойшыл болу қабілеттерін жетілдіруді басты назарда ұстауы қажет.

Талданған бастауыш мектеп мамандарын даярлау бағдарламалары оқу орындарының өздерінің академиялық дербестіктеріне, географиялық орналасуына сай, кафедра оқытушы-профессорлар құрамының базалық, ғылыми әлеуетіне сай құрастырылғандығы айқындалды. Барлығында аталмыш сала педагогтарының кәсіби біліктілігін қамтамасыз ететін оқу пәндерін ендіруге ұмтылыс байқалады. Кейбір оқу орындарында бастауыш сыныптағы математикалық бағыттағы пәндерге, келесі бір оқу орындары тілдік бағыттағы пәндерге, бір жоғары оқу орындары АКТ, сандық оқытуға арналған пәндерге көбірек назар аударылған. Педагогтарды даярлаудың білім беру бағдарламаларында білім мазмұнының компоненттерінің арақатынасы стандарт, оқу жоспарлары талаптарына сай. Барлық білім беру бағдарламалары болашақ педагогтардың оқытылатын пәндер негізінде қалыптастырылатын құзыреттіліктері оқу нәтижелері түрінде айқындалған.

Педагогикалық білім берудің бас оқу орыны Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университетінде студенттердің бірнеше бейіндік білім беру бағдаламаларын таңдап игерулеріне мүмкіндік жасалған. Мысалы бастауыш білім және бизнес, АКТ, көптілді, ағылшын тілі сияқты бағдарламалары таңдау арқылы білім алушы бірнеше мамандықты меңгере алады. Бұл өз кезегінде болашақ педагогтардың кәсіби тұрғыда ұтқыр болуын қамтамасыз етеді.

Талданған білім беру бағдарламаларының мазмұнында бастауыш мектеп мұғалімі кәсіби стандартында анықталған педагогтың: *оқытушылық, тәрбиелеушілік, әдістемелік, зерттеушілік, әлеуметтік - коммуникациялық* сияқты 5 еңбек қызметіне даярлау негізінен ойланстырылған. Дегенмен зерттеушілік пен әлеуметтік коммуникациялық қызметінің мән мағынасын ашатын, әдістеріне үйрететін курстар жағы жетімсіз екендігі байқалады. Педагог стандарты бойынша болашақ білім беру саласы

мамандарының педагогикалық әдеп дағдыларын қалыптастыру атап көрсетілген. Алайда 2 оқу орындарының оқу бағдарламаларында «Педагогикалық этика» пәні ұсынылмаған. Ал 2 университеттің білім беру бағдарламаларында бұл пән 1 курста оқытылады екен. Біздің пікірімізше, педагогтың этикалық дағдыларын қалыптастыру мәселесі барлық педагогикалық пәндер оқытылып біткен соң, оларды қорытындылаушы пән ретінде жүргізілгені дұрыс.

Кейбір білім беру бағдарламаларында сыбайлас жемқорлыққа қатысты пән енгізілсе, енді бірінде «Білім беру ұйымындағы әлеуметтік педагогтың жұмысын ұйымдастыру» деген пән оқытылады екен. Бастауыш мектеп мамандарын даярлау бағдарламасында әлеуметтік педагогтарда жүргізілетін пән неге оқытылады деген сұрақ туындады.

Сондай-ақ бастауыш сынып мұғалімдері еңбекті жаңа бастағанда білім саласында басшылыққа алынатын нормативтік құжаттар талаптарын білмеуден қиналады. Зерделенген білім беру бағдарламаларының кейбірінде олар арнайы оқытылмайды екен. Бұл да ескерілуге тиісті мәселе деп санаймыз.

Педагогикалық кадрларды білімнің үздіксіздігі жағдайында даярлауда бұл саланың нәтижелі жұмыс жасауы мына төмендегі ұстанымдарды басшылыққа алумен тікелей байланысты. Олар: ізгіліктілік, демократиялық, ұтқырлық, сабақтастық, үздіксіздік. *Ізгіліктілік* ұстанымы адамның білім алуына қолайлы мүмкіндіктер туғызу, дара қабілеттерін жетілдіруді қарастырса, *демократиялық* тұлғаның кез келген жаста өзіне қажетті білімді, оқу орынын таңдау құқығы болуын көздейді, *ұтқырлық* білім алуды ұйымдастыруда қолданылатын әдіс, құралдарды оралымды, жылдам пайдалануда көрінеді.

Бұл ретте ерекше тоқталуды қажет ететін *сабақтастық* ұстанымы деп санаймыз. Жүйелілік тұғыр тұрғысынан білім берудегі сабақтастық, білім мен тәрбиенің үздіксіздігін қамтамасыз ететін мен білім беру ұйымдарының, басқару органдарының өзара байланысын көрсетеді. Сабақтастық үздіксіз білім беру үрдісінің бір сатысынан екіншісіне өтудегі ішкі диалектикалық байланысты, білім алушылар алдыңғы кезеңде алған білімдерін тірек етіп, алға қарай жылжуды қамтамасыз ететін үрдіс. Сабақтастық ұстанымы білім мазмұнын түзуде, оқыту әдістерін, құралдарын таңдауда басшылыққа алынады. Сондықтан педагогикалық үрдістегі сабақтастық байланыстар мемлекеттік білім стандарттарында, білім беру бағдарламаларында, оқу және әдістемелік құралдарда қарастырылуы тиіс.

Мамандар даярлаудың білім бағдарламаларын құрастыруда басшылыққа алынатын келесі ұстаным *ғылымилық*. Оның мәні ұсынылатын мазмұн, келтірілетін фактілері, ережелер мен заңдары ғылыми тұрғыдан дұрыс болуы керек. Бұл талапты орындау негізінде болашақ мамандарда қарастырылып жатқан мәселеге ғылыми көзқарас қалыптасады. Бұл принципті іске асыруда белгілі бір ғылым саласында қолданылатын әдістерге жақын тәсілдер қолдануды қажет етеді. Себебі жоғары мектептің оқу процесі серпінді, сондықтан ол ғылым мен техниканың даму жағдайын ғана емес, сонымен қатар қазіргі қоғам мен білім берудің барлық ерекшеліктері мен даму тенденцияларын ескеруді қамтиды.

Жүйелілік ұстанымы оқу материалын жүйелі және дәйекті оқытуға және зерттеуге бағытталады. Бұл студенттің назарын түйінді мәселелерге аудару, игерілген материалдан жаңа материалға логикалық көшу, қарасырылатын мәселенің мазмұнына, оның мақсаттарына байланысты студенттерді шығармашылық әрекеттерге жетелейтін оқыту әдістерінің белгілі бір жүйесін қолдану дегенге келіп саяды. Білім мазмұны студентті қоршаған әлем элементтерінің өзара байланыс жүйесі тұрғысынан қарастыруды көздейді. Біз зерделенген білім біру бағдарламаларында сипатталған ұстанымдар басшылыққа алынған деп айта аламыз.

Дегенмен еліміздің бастауыш мектеп педагогтарын үздіксіз даярлау тәжірибесін зерделеу барысында мына төмендегідей түйткілді мәселелер айқындалды.

1. Болашақ педагогтарды педагогикалық факультеттерге кәсіби іріктеу жүйесі ерте жасөспірім жастағы оқушылармен кәсіби бағдар беру жұмыстары негізінде жүзеге асыру ойластырылмаған. ЖОО білім беру бағдарламаларында оқушыларды мамандық таңдауға бағыттауға арналған пәндер қарастырыла бермейді. Мұндай дайындықтан өтпеген бітірушілер мектептерде осы бағыттағы жұмыстарды жүргізуге дайын болмайтындығы түсінікті. Бұл өз кезегінде мектептерде педагогикалық мамандыққа бағдарлау жұмыстарының: факультативтер, педагогикалық сыныптар, олимпиадалар, мұғалім мамандығының қоғамдық мәнін дәріптейтін арнайы іс-шаралардың жүргізілмеуіне әкеледі. Оқушылардың болашақ мамандыққа қатысты қабілеттерін диагностикалау, ата-аналарға бұл бағытта тиісті педагогикалық көмек ұйымдастырудың қажетті деңгейде еместігі дәлелдеуді талап етпейді.

2. Педагог мамандығына үміткерлер қабылдау жүйесі жетілдірілуі тиіс деп санаймыз. Олай дейтініміз: мектепте мұғалім мамандығын таңдауға арнайы жұмыс жүрмегендіктер, оқу орынына тек грант үшін түсетіндер басым. Үміткерлердің педагогикалық мамандыққа жарамдылығын: қарым-қабілетін, денсаулық жағдайын, т.б. грантқа құжат тапсыру алдында анықталмағандықтан, грант бойынша қабылданған студенттер арасында мамандыққа қабілеттілігі төмен, мамандығын, баланы сүю сезімі байқалмайтын,

тілінің мүкістігі бар т.б. бұл салада қызмет етуге мүмкіндік бермейтін басқа да жағдайлары бар білімгерлер кездеседі. Бұл ретте педагогикалық оқу орынына түсетін үміткерлердің емтихан тапсыру шарттарын қайта қарау, бірнеше кезеңдерден өтетіндей етіп ойластырылғаны жөн деген пікірдеміз. Мысалы: мамандыққа түсуге үміткерлердің түйіндемесін бағалау; педагог мамандығына қызығушылығының бар екендігіне дәлелдемелер ұсыну, сауаттылықты бағалау тестінен өту, жеке қасиеттері мен сапаларын бағалау сұхбаты, кәсіби даярлықтан кейінгі педагог стандартына сәйкестігін бағалау. Тек осындай сынақтар ғана білім беру жүйесінде сапалы педагогтардың жұмыс жасауын қамтамасыз етеді деген ойымызды білдіреміз.

Қорыта келгенде, әр адамға ілім үйретуші, ертеңгі өмірдің баянды да бақытты болуына тікелей қатысы бар мамандық иесін таңдауды табысты ету, бұл істе талғам мен жауапкершілікті арттыру мәселесіне жаңаша талап керек екені даусыз.

3. Формальді оқуды ұйымдастыруда білім алушылардың қызығушылықтарын, талаптарын ескеруде де олқылықтар бар. Атап айтсақ, БББ таңдау пәндері, қарастырылғанымен іс жүзінде ол көп жағдайда орындала бермейді. Себебі ол артық жоспарда жоқ сағаттар, ал оқытушыны таңдау үшін де бір пәнді бірнеше оқытушының беруі жоспарлануы тиіс. Сондықтан оқытушыны таңдау, ғылыми жұмыс жетекшілерін таңдау құқығы көп жағдайда беріле бермейді, себебі бұл оқытушының педагогикалық жүктемесіне тәуелді.

4. Педагогикалық оқу орынын бітірген жас мамандардың кәсіпте тұрақталуына басшылық етуде де атқарылатын істерде кемшіліктер бар. Атап айтсақ, тәлімгерлік, жас педагогты кәсіби қолдау жұмыстарын жүргізуде де формальділіктің бар екендігі білім беру ұйымдары тәжірибесінде жиі байқалады.

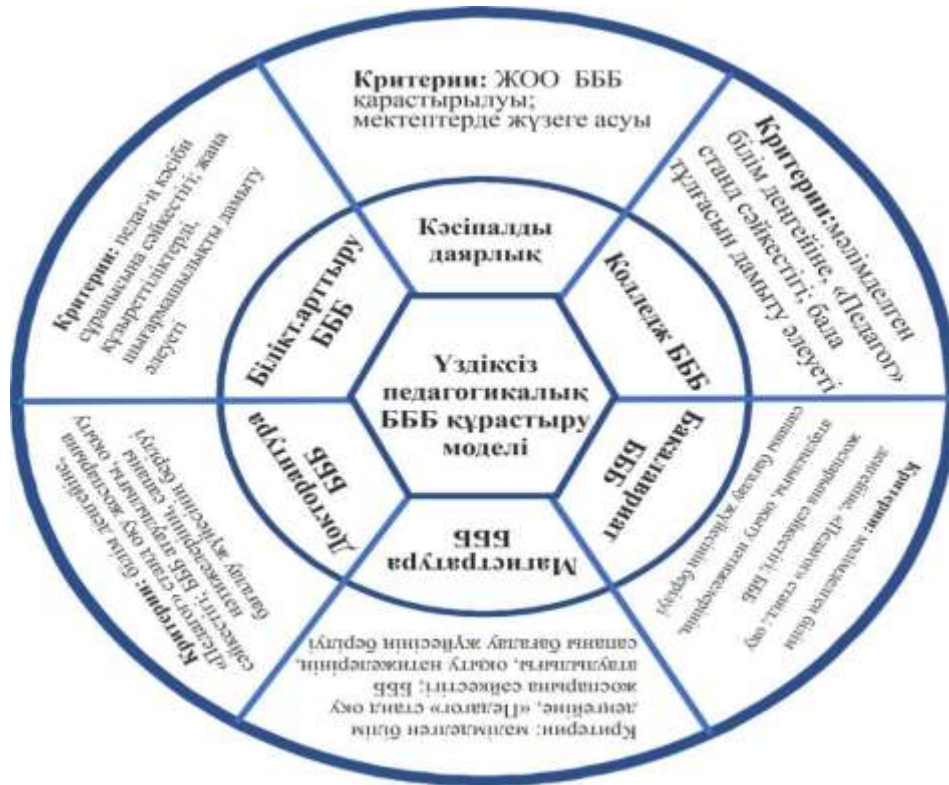
Мектептер мен білім беру ұйымдарында жас мамандарды педагогикалық жұмысқа бейімдеу бағдарламаларының жеткіліксіздігін айтпағанда, аудандық, облыстық деңгейдегі «жас мұғалімдердің қауымдастығы, ассоциациясы, клубтары» сияқты құрылымдардың бар екендігі, нәтижелі жұмыс жасап жатқандығы жайлы ақпаратты кездестіру қиын. Педагогикалық оқу орынын тамәмдаған мамандардың мектептер мен балалар бақшаларына жетпей, басқа салаға кетуі, 1,2,3 жыл жұмыс жасап мамандықтарын ауыстыруы кездесіп тұратын жағдай. Бұл бағытта мақсатты жұмыстар жүргізілетін болса, алдымен жас мамандардың алғашқы жылдары басынан өтетін кәсіби қиыншылықтарын жеңіп, алған мамандығы бойынша еңбек ету мәселесі шешіліп, олардың білім беру мекемелерінің әлеуетін арттыруға өзіндік үлесін қосуға мүмкіндіктері пайда болар еді.

5. Үздіксіз білім берудің келесі сатысы формальді емес білім, қосымша білім беру, біліктілікті арттыру жүйесінің жұмысымен байланысты. Қазіргі уақытта елімізде педагогикалық инновацияларды, цифрлық технологияларды оқу тәрбие үрдісіне енгізуге педагогтарды даярлауда ауқымды жұмыстар жүргізілуде. Республикалық, облыстық, қалалық педагогтардың біліктілігін арттыру ұйымдары жыл бойы әртүрлі тақырыптарда курстар, басқа да білім жетілдіру шараларын өткізіп тұрады. Жаңа жағдайда педагогтар бұрынғыдай 5 жыл емес 3 жыл сайын дайындықтан өтіп тұрулары заңдық күші бар құжатпен бекітілген. Бұл өте дұрыс шешім.

Осыларды баяндай отырып, біздің зерттеу жұмысымыздың аясында жасалған білімнің үздіксіздігі жағдайында білім беру бағдарламаларын (БББ) сабақтастық ұстанымына сәйкес құрастырудың критерийалық үлгісін келтіріп отырмыз. Онда педагог мамандарды кәсіп алды даярлықтан бастап, бакалавриат, магистратура, докторантура жағдайында даярлаудың және одан кейінгі ұстаздардың біліктілігін арттыру жүйесіндегі білім бағдарламаларын жасауда басшылыққа алынуға тиісті критерийлер келтіріледі. (Сурет-1)

Сонымен қатар, зерттеу жүргізу барысында жоспарға сәйкес жоба қатысушылары үздіксіз педагогикалық білім берудің авторлық моделін ұсынды. Бұл модельдің ерекшелігі дескрипторларды анықтап, тұжырымдау арқылы олардың қызмет компоненттерінің деңгейлеріне сәйкес құзыреттер топтарын анықтауға арналған сілтемелер жүйесін қарастыру мүмкіндігі болып табылады.

Модельді құру кезінде мұғалімнің үздіксіз білім беруінің шетелдік және қазақстандық тәжірибесі ескерілді, кәсіби қызметтің «Психологиялық компонент», «Ақпараттық технология компоненті», «Менеджмент компоненті» сияқты компоненттерінің маңыздылығы ескерілді. Мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламалары құзыреттердің толық ауқымын көрсетуі тиіс болғандықтан, оны одан әрі жүзеге асыру үшін модельде қандай олқылықтарды (Р.Ганье бойынша олқылықтар) еңсеру қажет екенін анықтау маңызды болды. (Сурет-2)



Сурет-1. Үздіксіз педагогикалық білім беру бағдарламаларын құрастыру үлгісі



Сурет-2. Педагогтің үздіксіз білім беру моделі

Ұсынылған «Педагогтің үздіксіз білім беру моделінің» негізінде ЖОО-ның білім беру бағдарламаларына «Кәсіби педагог іс-әрекеттерінің компоненттері бойынша» жүргізілген талдау нәтижесінің негізінде:

1. Барлық деңгейдегі білім беру бағдарламаларында психологиялық, басқарушылық компоненттерге оның ішінде өзін-өзі басқаруға назар аудару;

2. Қос мамандық бойынша бакалавриатта пән бойынша мазмұнды толық қамту қажеттілігі;

3. Зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру мен жүзеге асырумен қатар академиялық жазба дағдыларын дамытуға назар аудару;

4. Педагогикалық және ақпараттық-технологиялық компоненттерде жеке тұлғаға бағытталған педагогикалық технологиялар мен стратегияларды басшылыққа алу қажеттілігі анықталды.

Әрі қарай зерттеудің стратегиялық бағытын анықтау үшін SWOT-талдау әдістемесі қолданылды, нәтижесінде модельдің құзыреттілік блогын әзірлеу мен сипаттаудың нақты тенденциялары анықталды. Зерттеуді жетілдіру бойынша орта мерзімді перспективалар белгіленді.

Күшті жақтары: Модельдің одан әрі дамуымен мұғалімнің кәсіби дамуының әрбір нақты кезеңінде оның деңгейін анықтауға арналған шынайы құралдар жасалады.

Әлсіз тұстары: Қолданыстағы нормативтік-құқықтық база мұғалімнің одан әрі кәсіби дамуы үшін өзінің бастапқы деңгейін (өсу нүктесін) барабар анықтау үшін тәсілдердің бірлігін толық қамтамасыз етпейді.

Мүмкіндіктері: Әзірленген құралдар жинағы педагог дамуының жеке траекториясын қамтамасыз ете отырып, үздіксіз кәсіби білім берудің тиімділік дәрежесін, оның көпвекторлы сипаты мен ұтқырлығын анықтауға мүмкіндік береді.

Қауіпті жақтары: Жарғылық құжаттарды іске асыру және тиімді үздіксіз кәсіби білім берудің үшін қолжетімділік қамтамасыз етілмейді. Сонымен қатар, пән мұғалімдерінің педагогикалық қызметіндегі кәсіби компоненттері мен дағдыларын диагностикалаудың бірыңғай ақпараттық жүйесін әзірлеу үшін диагностикалық сауалнама дайындалды және жүргізілді.

Сауалнаманың мақсаты: үздіксіз педагогикалық білім беру тұжырымдамасын әзірлеу үшін педагогтардың кәсіби деңгейінің сапасын теңестіруге ықпал ететін модельде көрсетілген мұғалім қызметінің кәсіби компоненттерінің құрамдас функционалдық деңгейін анықтау.

Сауалнамаға бастауыш сынып пәні бойынша 595 мұғалім қатысты. Сауалнама екі бөлімнен тұрады. *Бірінші бөлімде* мұғалімдер туралы статистикалық ақпарат (сауалнамаға қатысқан мұғалімдер саны, еңбек өтілі, санаты, жұмыс орны) қамтылған.

Оның: 17% - қала мектептерінің, 83% - ауыл мектептерінің мұғалімдері. Еңбек өтілі бойынша: 5 жылға дейінгі - 13%, 6-10 жыл - 14%, 11-15 жыл - 14%, 16-20 жыл - 10%, 20 жылдан астам еңбек өтілі бар мұғалімдер - 49% құрап отыр. Санатсыз педагогтар - 19%, педагог – модератор - 27%, педагог-сарапшы - 34%, педагог-зерттеуші - 19%, педагог-шебер - 1%.

Екінші бөлімде мұғалімнің кәсіби қызметінің пәндік-мазмұндық, педагогикалық, психологиялық, ақпараттық-коммуникациялық (IT), басқарушылық компоненттерін анықтайтын сұрақтар қамтылды

Сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің:

Пәндік-мазмұндық компонент бойынша:

1. Пән бойынша оқытудың мақсаты мен міндеттерін тұжырымдай аласыз ба? Иә -457, ішінара – 131, жоқ – 7.

2. Ғылыми деректер, фактілер, ұғымдар мен заңдылықтар негізінде оқытудың мазмұнын таңдай аласыз ба? Иә -327, ішінара – 241, жоқ – 27.

3. Білім берудегі саралауды ескере отырып, жеке-бағдарланған тапсырмаларды (жобаларды) әзірлеу мүмкіндігі бар ма? Иә -314, ішінара – 251, жоқ – 30 деп жауап берсе.

Педагогикалық компонент бойынша:

1. Сіз өзіңіздің тәжірибеңізді жалпылап жинақтай аласыз ба? Иә -296, ішінара – 278, жоқ – 21.

2. Өзіндік білім жетілдірудің әдістері мен тәсілдерін білесіз бе? Иә -378, ішінара – 207, жоқ – 10.

3. Сіз өзіндік рефлексия негізінде шынайы кәсіби шешімдер қабылдайсыз ба? Иә -258, ішінара – 298, жоқ – 39 мұғалім жауап берді.

Психологиялық компонент бойынша:

1. Танымдық белсенділікке жұмылдыратын сауатты педагогикалық бағалау жүргізе аласыз ба? Иә – 388, ішінара – 197, жоқ – 10.

2. Сізде әр оқушының жағымды жақтарын таба білу, осы жақтарға қарай оқу процесін құру, дамытудың жағымды күштерін қолдау мүмкіндігі бар ма? Иә – 462, ішінара – 126, жоқ – 7 жауап берді.

IT – компоненті бойынша:

1. Кәсіби қызметіңізде АКТ, интернет технологияларын қолданасыз ба? – деген сұраққа үнемі - 265, ішінара – 128, қажеттілігіне қарай – 192, қолданбаймын – 10.

2. Сабақты дайындау және өткізу кезінде электронды дидактикалық материалдарды пайдаланасыз ба? үнемі - 210, ішінара – 161, қажеттілігіне қарай – 196, қолданбаймын – 28.

3. Сіз оқу процесінде электрондық білім беру ресурстарын (ЭББР) пайдаланасыз ба? үнемі 131, ішінара – 182, қажеттілігіне қарай – 236, қолданбаймын – 46 жауап берді.

Басқару компоненті бойынша:

1. Сіздің жалпыға міндетті білім беру стандарты және оқу бағдарламалар туралы біліміңіз жеткілікті ме? Иә -443, ішінара -143, жоқ – 9.

2. Сапалы білім беру үшін педагогикалық жағдай жасауға мүмкіндігіңіз бар ма? Иә -424, ішінара - 160, жоқ – 11.

3. Сіз өзіңіздің кәсіби және жеке дамуыңызды жобалай аласыз ба? Иә – 306, ішінара – 255, жоқ - 34 жауап берді.

Ұсынылып отырған модельді педагогтарды үздіксіз білім жүйесінде даярлауда басшылыққа алуға болады деп санаймыз.

Қорытынды.

Жоғарыда келтірілгендерге сүйене отырып, үздіксіз білім - бұл белгілі бір құрылымдық ерекшеліктермен, функционалды байланыстарымен және оқыту технологияларымен сипатталатын педагогикалық жүйе ғана емес, сонымен бірге бүкіл қоғамның нақты құрамдас бөлігі. Үздіксіз білім - мемлекеттің жедел дамуын, қоғам мүшелерінің табыстылығын, азаматтық жауапкершілігін, әлеуметтік келісімнің басты факторы болып табылады. Өлемдік тәжірибе көрсетіп отырғандай, кез-келген мемлекеттің әлеуметтік экономикалық дамуы сол елдің білім жүйесі мен азаматтарының білімділік дәрежесіне байланысты.

Зерттеу барысында зерделенген зерттеулердің мәліметтері: ғылыми және техникалық прогресстің дамуы адамдардың үздіксіз білім алу қажеттіліктерін тудырып, олардың өмірлік мұраттарына айналуда деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Қоғамдық санада жасына қарамастан, өмір бойы үздіксіз білім алуға деген көзқарасты қалыптастыру қажеттілігі адамның белсенді өмірінің ұзақтығын арттыруға, елдің әлеуметтік-экономикалық дамуы мүддесінде адам тәжірибесі мен интеллектін өмір бойы барынша және тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Ол маманның кәсіби өмірімен, алға жылжумен, дамуымен тығыз байланысты деген тұжырым жасалады. Үздіксіз білім оқытудың теориясы мен әдістемесі саласында дамудың жаңа жолдарын ашу, оқытудың даралануын қамтамасыз ету, жаңа технологияларды, ең ұтымды техникалық құралдарды қолдану арқылы жүзеге асады.

Педагог мамандарын үздіксіз білім беру жүйесінде даярлауда белгілі бір педагогикалық шарттардың орындалуымен байланысты. Оларға: кәсіпалды даярлықта оқушыларды педагогикалық мамандыққа ынталандыру; кәсіби білім алу барысында студенттердің педагогикалық бағыттылығын дамыту; жас мұғалімдердің оқытудың инновациялық жағдайына байланысты оң тәжірибе жинақтауы, педагогтардың тұрақты біліктіліктері артыру іс-шараларына қатысуы жатады. Бұл үрдісте жоғары нәтижелерге жету оның «кейіпкерлері» педагогтардың кәсібилігі, құзыреттілігі, шығармашылығына тікелей байланысты. Жүйе осы сапаларды әр педагог бойына дарытуға, әрі қарай дамытуға жұмыс жасауы тиіс. Тек сонда ғана елімізде білімге негізделген қоғам құру, ол үшін үздіксіз білім берудің барлық салаларын үйлесімділікте дамыту мәселесі тиімді шешіледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Warner K. Schaie, Sherry L. Willis. *Handbook of the Psychology of Aging*. Academic Press, 2010. – 419 p. 9 p.

2. Ильевич Т.П., Никитовская Г.В., Щепул С.Ю. Анализ образовательных моделей подготовки педагогических кадров в зарубежных системах непрерывного образования [Электронный ресурс] // *Современные проблемы науки и образования*. – 2021. – №4; URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=31038> (дата обращения: 05.08.2022).

3. Decision №1934/2000EC of the European Parliament and of the Council of 17 July 2000 in the European Year of Languages 2001 [Electronic resource] *Official Journal L232*, 14/09/2000 P. 0001-0005 - URS: <http://www.eur-lex.europa.eu/legal> (accessed: 13.08.2022)

4. Концепция непрерывного образования (ЮНЕСКО, 1995). Создание целостной системы непрерывного профессионального образования. [Электронный ресурс] https://studbooks.net/1737146/pedagogika/kontseptsiya_nepneryvnogo_obrazovaniya_yunesko_1995_sozdanie_ts_elochnoy_sistemy_nepneryvnogo_professionalnogo (дата обращения: 14.08.2022)

5. Колесникова И. А. Непрерывное образование как феномен XXI века: новые ракурсы исследования [Электронный ресурс] // *Непрерывное образование: XXI век*. 2013. Вып. 1. URL: <https://doi.org/10.15393/j5.art.2013.1941> (дата обращения: 23.08.2022)

6. Российская педагогическая энциклопедия. В двух томах. – М.: Изд. «Большая Российская энциклопедия», 1999 г. – С 41.
7. Гапонюк, П. Н. *Опережающие технологии обучения в системе довузовской подготовки* / П.Н. Гапонюк // *Научно-теоретический журнал Российской Академии образования «Педагогика»*, 2011. – № 9. – С. 122-124.
8. Зайцева О.В. *Непрерывное образование: основные понятия и определения* // *Вестник Томского государственного педагогического университета*. 2009. Вып. 7 (85). – С. 106-109.
9. Арынов К.Т., Кошеров Т.С., Лактионова С.Н. *Проблемы устойчивого развития непрерывного образования: поиски и решения. Пути реализации концепции развития образования в РК до 2015 года.* – Алматы: КАО им. И. Алтынсарина, 2004. – С. 5.
10. *A Memorandum on Life-Long Learning (2000). Working Group “Education and Training Statistics” Meeting. November 13-14, Eurostat/E3/2000/ETS02.*
11. *Өмір бойы оқу (үздіксіз білім беру) тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 8 шілдедегі № 471 қаулысы.* [Электрондық ресурс]:// <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000471> (қолданылған күні: 10.08.2022)
12. *Словарь согласованных терминов и определений в области образования государств-участников Содружества Независимых Государств.* – М., 2004. – С. 55
13. *Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2025 жылға дейінгі Тұжырымдамасы.* Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы № 790 қаулысымен бекілген [Электрондық ресурс]:// <https://legalacts.egov.kz/npa/view?id=12629438> (қолданылған күні: 16.08.2022)
14. *Педагогтың кәсіби стандарты.* Қазақстан Республикасы «Атамекен» Ұлттық Кәсіпкерлер палатасы Басқарма Төрағасының 2017 жылғы 8 маусымдағы № 133 бұйрығына қосымша [Электрондық ресурс]:// https://atameken.kz/uploads/content/files/ПС%20Педагог_каз.pdf (қолданылған күні: 7.08.2022).
15. *«Педагог мәртебесі туралы» - Қазақстан Республикасы Заңының жобасы туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 31 тамыздағы № 645 қаулысы.* [Электрондық ресурс]:// <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000645> (қолданылған күні: 10.08.2022).

References

1. Warner K. Schaie, Sherry L. Willis. *Handbook of the Psychology of Aging.* Academic Press, 2010. – 419 p. – 9 p
2. Ilevich T.P., Nikitovskaia G.V., Şepul S.İu. *Analiz obrazovatelnyh modeleit podgotovki pedagogicheskikh kadrov v zarubejnyh sistemah nepreryvnogo obrazovania [Elektronnyi resurs] // Sovremennye problemy nauki i obrazovania.–2021.–№4; URL: <https://science-education.ru/rw/article/view?id=31038> (data obraşenia: 05.08.2022).*
3. *Decision №1934/2000EC of the European Parliament and of the Council of 17 July 2000 in the European Year of Languages 2001 [Electronic resource] H Official Journal L232, 14/09/2000 P. 0001-0005 - URS: <http://www.eur-lex.europa.eu/legal> (accessed: 13.08.2022)*
4. *Kontseptsiya nepreryvnogo obrazovaniya (YUNESKO, 1995). Sozdaniye tselostnoy sistemy nepreryvnogo professional'nogoobrazovaniya.* [Elektronnyy resurs] <https://studbooks.net/1737146/pedagogika/kontseptsiya nepreryvnogo obrazovaniya yunesko 1995 sozdanie ts elostnoy sistemy nepreryvnogo professionalnogo> (data obrashcheniye: 14.08.2022)
5. *Kolesnikova I. A. Nepreryvnoye obrazovaniye kak fenomen XXI veka: novyye rakursy issledovaniya [Elektronnyy resurs] // Nepreryvnoye obrazovaniye: XXI vek. 2013. Vyp. 1. URL: <https://doi.org/10.15393/j5.art.2013.1941> (data obrashcheniya: 23.08.2022)*
6. *Rossiyskaya pedagogicheskaya entsiklopediya. V dvukh tomakh -M. -Izd. «Bol'shaya Rossiyskaya entsiklopediya». -1999 g. - S 41*
7. *Gaponyuk, P. N. Operezhayushchiye tekhnologii obucheniya v sisteme dovuzovskoy podgotovki / P.N. Gaponyuk // Nauchno-teoreticheskiy zhurnal Rossiyskoy Akademii obrazovaniya «Pedagogika», 2011. - № 9. - S. 122-124.*
8. *Zaytseva O. V. Nepreryvnoye obrazovaniye: osnovnyye ponyatiya i opredeleniya // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. 2009. Vyp. 7 (85). S. 106-109.*

9. Arynov K.T., Kosherov T.S., Laktionova S.N. *Problemy ustoychivogo razvitiya nepreryvnogo obrazovaniya: poiski i resheniya. Puti realizatsii kontseptsii razvitiya obrazovaniya v RK do 2015 goda.* – Almaty: KAO im. I. Altynsarina, 2004. - S. 5.

10. *A Memorandum on Life-Long Learning (2000). Working Group “Education and Training Statistics” Meeting. November 13-14, Eurostat/E3/2000/ETS02.*

11. *Ömir boiy oqu (üzdiqsiz bilim beru) tūjyrymdamasyn bekitu turaly Qazaqstan Respublikasy Ükmetiniñ 2021 jylǵy 8 şildedegi № 471 qaulysy. [Elektrondyq resurs]:// <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000471> (qoldanylǵan küni: 10.08.2022)*

12. *Slovar' soglasovannykh terminov i opredeleniy v oblasti obrazovaniya gosudarstv-uchastnikov Sodruzhestva Nezavisimykh Gosudarstv.* – M., 2004. S. 55

13. *Respublikasynda bilim berudi damytudyñ 2025 jylǵa deingi Tūjyrymdamasy. Qazaqstan Respublikasy Ükmetiniñ 2021 jylǵy № 790 qaulysymen bekilgen [Elektrondyq resurs]:// <https://legalacts.egov.kz/npa/view?id=12629438> (qoldanylǵan küni: 16.08.2022)*

14. *Pedagogtyñ kásibi standarty. Qazaqstan Respublikasy «Atameken» Últtyq Kásıpkерler palatasy Basqarma Tóraǵasynyñ 2017 jylǵy 8 mausymdaǵy № 133 búiryǵyna qosymsha [Elektrondyq resurs]:// https://atameken.kz/uploads/content/files/PS%20Pedagog_kaz.pdf (qoldanylǵan küni: 7.08.2022).*

15. *«Pedagog mártebesi turaly» - Qazaqstan Respublikasy Zañynyñ jobasy turaly Qazaqstan Respublikasy Ükmetiniñ 2019 jylǵy 31 tamyzdaǵy № 645 qaulysy. [Elektrondyq resurs]:// <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000645> (qoldanylǵan küni: 10.08.2022).*

МРНТИ 14.35.07

<https://doi.org/10.51889/8185.2022.90.57.003>

Колумбаева Ш.Ж.¹, Ланцева Т.В.^{2*}

¹ КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан

² Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан

ЦИФРОВЫЕ МЕДИАТЕХНОЛОГИИ И ИКТ В ПАРАДИГМЕ ОБУЧЕНИЯ И ПРЕПОДАВАНИЯ

Аннотация

Педагоги и организации образования сталкиваются с проблемами онлайн-обучения, такими как необходимые технические и педагогические знания и иногда неадекватная цифровая инфраструктура в организациях образования выражающаяся как в конкретном техническом оснащении, так и в готовности использовать эти цифровые и медиаресурсы в полной мере. В этом контексте новое значение приобретают компетенции в функциональной обработке проблемных ситуаций в обучении с помощью цифровых медиа. Таким образом, в частности, в данной статье описывается определение конструкции работы с цифровыми проблемными ситуациями педагогов, встречающимися в процессе преподавания и наполнение их операционными возможностями посредством систематической разработки и валидации ситуационного теста суждения о готовностях и качестве применяемых информационно-коммуникационных средств (далее ИКТ).

Представлен дискурс понимания обучения на протяжении всей жизни в свете теории о «жестокое оптимизме». Далее в этой статье авторы размышляют о том, что делать, исследуя обучение на протяжении всей жизни и представляют результаты ответов респондентов на вопросы касающиеся обучения и преподавания с применением ИКТ.

Делаются выводы о необходимости единства образовательного сообщества, организационной культуры, и технологической инфраструктуры.

Ключевые слова: образование, высшее образование, критическое воспитание, критическая педагогика

Kolumbayeva Sh.¹, Lantseva T.^{2*}